

เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยใจบันดาลแรงสู่แรงบันดาลใจ เพื่อการต่อต้านคอร์รัปชัน

The Political Economy of Motivations to Counter Corruption

ต่อภัสสร ยมมาค¹ ทักษอร ภูซงค์ประเวศ อติศักดิ์ สายประเสริฐ
เบ็ญจลักษณ์ เด่นดวง และ กัญญารินทร์ เวียงอินทร์²

Torplus Yomnak, Taksorn Phuchongpravej, Adisak Saiprasert,
Benjaluck Denduang and Kanyarin Wiangin

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาแรงบันดาลใจที่ส่งผล กระตุ้น หรือหล่อหลอมให้คนพร้อมมีส่วนร่วมในการทำงานเพื่อต่อต้านการคอร์รัปชัน โดยใช้กรอบแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองเรื่อง Habitus ในการศึกษาจากโครงสร้างทางสังคมและลักษณะของปัจเจกบุคคลที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการต่อต้านคอร์รัปชันมาเป็นเวลานาน มีความรู้ความเชี่ยวชาญเชิงประเด็นนี้อย่างลึกซึ้ง และมีประสบการณ์เกี่ยวกับการคอร์รัปชันและการต่อต้านคอร์รัปชันมาก ผลจากการวิจัยพบว่า แรงบันดาลใจเพื่อการต่อต้านคอร์รัปชัน ซึ่งประกอบไปด้วยแรงบันดาลใจสูงสุดเริ่มต้นการทำงานต่อต้านคอร์รัปชัน และ แรงบันดาลใจในการฝ่าฟันอุปสรรคในการต่อต้านคอร์รัปชันของกลุ่มคนเหล่านี้มีความครอบคลุมกว้างขวางในเชิงประเด็นและหลากหลายในกระบวนการรับรู้ มากกว่าเพียงการปลูกฝังจิตสำนึก คุณธรรม จริยธรรม ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของโครงการต่อต้านคอร์รัปชันจำนวนมากในประเทศไทย นำไปสู่ข้อแนะนำในการขยายขอบเขตรูปแบบและประเด็นที่โครงการเหล่านี้นำเสนอให้กว้างขวางและครอบคลุมมาก เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสามารถเลือกรับแรงบันดาลใจที่ตนรับรู้ได้เหมาะสมที่สุดมาบันดาลให้เกิดเป็นแรงในการต่อต้านคอร์รัปชันในประเทศไทยต่อไป

คำสำคัญ: คอร์รัปชัน ปลูกฝัง แรงบันดาลใจ

¹อาจารย์ ดร. ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ

Lecturer, Faculty of Economics, Chulalongkorn University, Bangkok.

²ผู้ช่วยวิจัย โครงการวิจัยและประสานงานเพื่อสังคมไทยไร้คอร์รัปชัน คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ

Research Assistant, Corruption Free Thailand Research Project, Faculty of Economics, Chulalongkorn University, Bangkok.

Corresponding author e-mail: torplus.y@chula.ac.th

Article history: Received 28 February 2019, Revised 15 May 2019, Accepted 15 May 2019

Abstract

This research studies the motivations that affect and render Thai people to become active citizen in the fight against corruption. It uses the political economy framework of Habitus to investigate the social structure and characteristics of individuals who have worked enduringly and have extensive experience in anti-corruption field. The research finds that these motivations, which include the motivations that drive the interviewees to join the fight in an early stage and the motivations that maintain them in the fight, are more wide-ranged than what most anti-corruption projects that merely aim to cultivate moral and ethical Thai citizen. This finding thus leads to a policy recommendation for anti-corruption projects to extend their scope of content and method.

Keywords: *Corruption, Habitus, Motivation*

บทนำ

การคอร์รัปชันมีความรุนแรงและกระจายตัวอย่างกว้างขวางในสังคมไทยทั้งในภาครัฐและเอกชน คำกล่าวอ้างนี้เป็นที่ประจักษ์ได้ทั่วไป และได้รับการยืนยันจากดัชนีชี้วัดการคอร์รัปชัน ระดับธรรมาภิบาล และปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ด้วยเหตุนี้หลายหน่วยงาน ทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน จึงพัฒนาระบบ โครงการ หลักสูตร และการรณรงค์ต่าง ๆ เพื่อต่อต้านการคอร์รัปชันอย่างกว้างขวาง (โกวิทย์ กังสนันท์ และคณะ. 2546; วิโรจน์ ชื่องวงค์. 2546; Yomnak. 2015)

หนึ่งในรูปแบบโครงการต่อต้านคอร์รัปชันที่มีการจัดขึ้นอย่างต่อเนื่อง คือ โครงการด้านการปลูกฝังจิตสำนึก ซึ่งอยู่ในยุทธศาสตร์และพันธกิจขององค์กรต่าง ๆ ทุกภาคส่วน ด้านองค์กรประชาสังคมอย่างองค์กรต่อต้านคอร์รัปชัน (ประเทศไทย) ยกการปลูกฝังเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนพันธกิจขององค์กร โดยให้คำนิยามการปลูกฝังนี้ว่าคือการ “ปลูกฝังค่านิยมใหม่ในสังคมโดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน สนับสนุนให้เกิดการยกย่องคนดีมีศีลธรรม” (ACT. 2560) ด้านภาครัฐ องค์กรอิสระอย่างสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ก็มีการบรรจุประเด็นนี้ไว้ในแผนยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตระยะที่ 3 (พ.ศ.2560-2564) โดยกำหนดพันธกิจว่า “สร้างวัฒนธรรมต่อต้านการทุจริต ยกระดับธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการทุกภาคส่วนแบบบูรณาการ และปฏิรูปกระบวนการป้องกันและปราบปรามการทุจริตทั้งระบบให้มีมาตรฐานสากล” และได้อธิบายพันธกิจนี้ไว้ตอนหนึ่งว่า “..โดยเริ่มจากการวางรากฐานทางความคิดของประชาชนที่นอกจากตนเองจะไม่กระทำการทุจริตแล้ว จะต้องไม่อดทนต่อการทุจริตที่เกิดขึ้นในสังคมไทยอีกต่อไป ประชาชนไทยต้องก้าวข้ามค่านิยมอุปถัมภ์และความเพิกเฉยต่อการทุจริตประพฤติมิชอบ...” ซึ่งกลยุทธ์ในการบรรลุยุทธศาสตร์นี้มุ่งไปที่การปลูกฝังผ่านการส่งเสริมการเรียนรู้ (ป.ป.ช. 2560)

จากรายงานการประชุมของคณะกรรมการขับเคลื่อนหลักสูตรด้านทุจริตศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ และรายงานโครงการเยาวชนตื่นรู้สู่โลก ขององค์กรต่อต้านคอร์รัปชัน (ประเทศไทย) พบว่ามีโครงการที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังจิตสำนึกคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อต่อต้านคอร์รัปชัน

ในประเทศไทย ในรูปแบบหลักสูตร กิจกรรมนอกห้องเรียน ค่ายนักเรียน การอบรมสัมมนาและสื่อประกอบการเรียนการสอน ซึ่งมีถึง 29 โครงการ แบ่งเป็นโครงการที่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของหน่วยงานรัฐ 16 โครงการ และดำเนินงานโดยสถาบันการศึกษา มูลนิธิ และหน่วยงานเอกชนหรือประชาสังคม 13 โครงการ โดยมีกลุ่มเป้าหมายตั้งแต่ระดับปฐมวัย ประถมศึกษา มัธยมศึกษา จนถึงอุดมศึกษา

รูปแบบการดำเนินงานโครงการประเภทนี้แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะหลัก ๆ ตามปฏิสัมพันธ์ของผู้ปลูกฝังและผู้รับการปลูกฝัง ได้แก่ หนึ่ง ปลูกฝังทางตรง ผ่านการอบรมสัมมนา การจัดกิจกรรมพิเศษ หรือ การเข้าค่าย สอง ปลูกฝังทางอ้อม ผ่านนวัตกรรมตัวกลาง เช่น บทเรียนออนไลน์ เกมบนโทรศัพท์ หรือบอร์ดเกม ทั้งนี้สังเกตได้ว่า โครงการในลักษณะแรกที่เป็นการปลูกฝังทางตรงมีจำนวนมากว่าลักษณะที่สองมาก และมีการจัดมาเป็นเวลานานแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 โดยประมาณ ในขณะที่โครงการทางอ้อมที่ใช้นวัตกรรมเพิ่งจะเริ่มเกิดขึ้นหลังปี พ.ศ. 2556 นอกจากนี้ จากการศึกษารายละเอียดการดำเนินงานพบว่าโครงการส่วนใหญ่ในทั้งสองลักษณะเน้นใช้แนวความคิดเรื่อง “ศีลธรรม” “คุณธรรม” และ “ความดี” เป็นหลักการสำคัญ โดยการสอน หรือ ทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งหลักการที่ใช้ส่วนใหญ่ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความเสียสละอดทน ความรับผิดชอบ มีวินัย จิตสาธารณะ และความพอเพียง

ข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยมีการดำเนินงานโครงการประเภทปลูกฝังจิตสำนึก คุณธรรม จริยธรรม เพื่อต่อต้านคอร์รัปชันเป็นจำนวนมาก มีกลุ่มเป้าหมายกว้างขวาง และดำเนินงานมาเป็นเวลานานพอที่จะผลิตพลเมืองไทยที่มีศีลธรรม คุณธรรม และเป็นคนติดตามหลักการและวัตถุประสงค์ของโครงการเหล่านี้เป็นจำนวนมากพอที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลงสถานการณ์คอร์รัปชันในประเทศไทยได้ หรือมีความเป็นพลเมืองตื่นรู้ (Active Citizen) พร้อมเข้าร่วมโครงการที่เกี่ยวข้องกับการต่อต้านคอร์รัปชันอื่น ๆ อย่างเพียงพอ

อย่างไรก็ตาม ระดับการคอร์รัปชันในประเทศไทยที่ผ่านมา โดยการวัดผลด้วยดัชนีชี้วัดต่าง ๆ ทั้งโดยองค์กรในและต่างประเทศ ยังไม่เคยมีการปรับตัวลดลงอย่างมีนัยสำคัญ ประเด็นนี้สำนักงาน ป.ป.ช. ได้วิเคราะห์ไว้ในแผนแม่บทบูรณาการป้องกันปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) ว่า “ภารกิจการสร้างจิตสำนึกยังไม่มีประสิทธิภาพ” และ “ขาดการสร้างค่านิยมร่วมต่อต้านการทุจริตที่เป็นเอกภาพ” เป็นสภาพแวดล้อมที่เป็นจุดอ่อนที่มีอิทธิพลสูงต่อการต่อต้านคอร์รัปชันในประเทศไทย (ป.ป.ช. 2559) นอกจากนี้สถานการณ์นี้ยังสะท้อนให้เห็นได้จากผลการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “ร้อยพลังต่อต้านคอร์รัปชัน” เมื่อวันที่ 22-24 เมษายน 2559 ที่มีตัวแทนหรือผู้บริหารองค์กรที่ดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการต่อต้านคอร์รัปชันจากภาคส่วนต่าง ๆ ที่มีความเห็นร่วมกันว่าอุปสรรคสำคัญหนึ่งของการต่อต้านคอร์รัปชัน คือ การขาดพลเมืองตื่นรู้ (Active Citizen) ที่มากเพียงพอ และมีความเห็นว่าการปลูกพลังประชาชนขึ้นมานั้นเป็นค่านิยมสำคัญในการต่อต้านคอร์รัปชันอย่างมีประสิทธิภาพ (ACT. 2559)

การที่ระดับคอร์รัปชันในประเทศไทยไม่ปรับตัวดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญนั้นมิสาเหตุมาจากปัจจัยหลายประการ (พีระพงษ์ เตชะทัตตานนท์. 2560) ซึ่งจากข้อมูลและการวิเคราะห์ข้างต้นนั้น แสดงให้เห็นแล้วว่า “การขาดการสร้างค่านิยมร่วมต่อต้านการทุจริตที่เป็นเอกภาพ” และ “การขาดพลเมืองตื่นรู้หรือพลเมืองนักตรวจสอบที่มากเพียงพอ” ท่ามกลางโครงการปลูกฝังจิตสำนึกจำนวนมากนั้น เป็นหนึ่งในสาเหตุสำคัญของสถานการณ์เช่นนี้ ความไม่สอดคล้องนี้จึงนำมาสู่คำถามวิจัยว่า “อะไร

เป็นแรงบันดาลใจที่ส่งผล กระตุ้น หรือหล่อหลอมให้เกิดค่านิยมร่วมต่อต้านการทุจริต เพื่อสร้างพลเมืองตื่นรู้หรือพลเมืองนักตรวจสอบที่มากเพียงพอในการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์การคอร์รัปชันในประเทศไทยให้ดีขึ้นได้ และจะสามารถสร้างการรับรู้แรงบันดาลใจนั้นให้สังคมไทยได้อย่างไร”

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ค้นหาแรงบันดาลใจที่ส่งผล กระตุ้น หรือหล่อหลอมให้เกิดค่านิยมร่วมต่อต้านการทุจริต เพื่อสร้างพลเมืองตื่นรู้หรือพลเมืองนักตรวจสอบที่มากเพียงพอในการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์การคอร์รัปชันในประเทศไทยให้ดีขึ้นได้
2. เพื่อวิเคราะห์หารูปแบบและกลยุทธ์สร้างการรับรู้แรงบันดาลใจนั้นให้สังคมไทย
3. เพื่อเสนอแนะแรงบันดาลใจและกลยุทธ์สร้างแรงบันดาลใจให้กับโครงการด้านการต่อต้านคอร์รัปชันในประเทศไทย โดยเฉพาะโครงการด้านการปลูกฝังจิตสำนึก

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

จากข้อมูลรูปแบบการดำเนินงานโครงการปลูกฝังจิตสำนึกเพื่อต่อต้านคอร์รัปชันในสังคมไทยที่ได้รวบรวมนำเสนอไปข้างต้น จะเห็นได้ว่าโครงการต่าง ๆ ที่มีอยู่มุ่งเน้นผลต่อจิตสำนึกของปัจเจกเป็นหลัก และมีขอบเขตที่จำกัดทั้งในด้านเนื้อหาและรูปแบบ บทความวิจัยนี้จึงนำเสนอกรอบความคิดที่เปิดกว้างในการศึกษาหาปัจจัยและรูปแบบการรับรู้ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจกระทำกรต่าง ๆ ของมนุษย์ เพื่อเปิดประเด็นหรือมุมมองใหม่สำหรับความคิดเรื่องการต่อต้านคอร์รัปชันผ่านแนวคิด Habitus ของ ปีแอร์ บูร์ดิเยอ

การหล่อหลอมทางความคิดและปฏิบัติการจริงของมนุษย์เพื่อตัดสินใจกระทำกรอย่างหนึ่งอย่างใด มีข้อถกเถียงสำคัญที่เกี่ยวข้อง ว่ามนุษย์ตัดสินใจกระทำกรต่าง ๆ โดยการกำหนดจากโครงสร้างบางอย่าง หรือ มนุษย์ตัดสินใจได้ด้วยตนเองอย่างอิสระ ซึ่งแนวความคิดหนึ่งในกลุ่มความคิดสาขาเศรษฐศาสตร์การเมืองที่อธิบายข้อถกเถียงนี้ได้อย่างลึกซึ้งและเป็นระบบ คือ แนวคิด Habitus โดย ปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) ผ่านงานเขียนที่มีอิทธิพลทางความคิดอย่างกว้างขวาง เช่น Outline of a Theory of Practice (1977), Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste (1979) และ The Logic of Practice (1980) (Goodman and Silverstein. 2009)

แม้ปีแอร์ บูร์ดิเยอ ได้เสนอแนวคิด Habitus มาเป็นระยะเวลาอันนานและได้มีการนำไปใช้ในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์อย่างแพร่หลาย ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องการต่อสู้เรื่องการสะสมทุนทางวัฒนธรรม การต่อสู้เรื่องเพศ การเคลื่อนไหวทางการเมือง รวมไปถึงฝั่งเมืองศึกษา แต่ก็ยังไม่เคยมีการนำแนวคิด Habitus มาใช้ในการศึกษาคอร์รัปชัน แม้ในปัจจุบันที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วปัจเจกบุคคลมีหลายบทบาทในเวลาเดียวกันและสามารถปรับตัวได้อย่างรวดเร็ว แนวคิด Habitus ยังคงสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัยได้ โดยบูร์ดิเยอมองว่าพลังของการวิเคราะห์ด้วยแนวคิด Habitus นั้น ขึ้นอยู่กับกรวิเคราะห์เชิงพื้นที่ (spatial analysis) ที่ต้องอาศัยความเข้าใจสถานที่ที่เกิดปฏิบัติการจริงเป็นอย่างดี กล่าวคือ การท่ววิจัยภาคสนามในทางปรัชญาสังคมศาสตร์ที่จะต้องมีการลงพื้นที่จริง เพื่อให้เข้าถึงการก่อตัวของทุนและความโน้มเอียงของอุปนิสัย เพราะฉะนั้นพื้นที่จึงมีความสำคัญไม่แพ้ตัวปัจเจกบุคคลหรือโครงสร้าง (Hillier and Rooksby. 2005: 23-24)

1. การพัฒนาแนวความคิด Habitus

การถกเถียงแนวความคิด Habitus สามารถสืบค้นไปได้ถึงสมัยอริสโตเติล (Aristotle) ที่มีการพูดถึง Hexis ซึ่งถือว่าเป็นคำที่มีความสำคัญในทางปรัชญาและเป็นรากฐานของ Habitus ในยุคปัจจุบัน โดย Hexis สามารถเทียบเคียงได้กับคำว่า Disposition หรือ การควบคุม ที่จะเป็นตัวกำหนดลักษณะทั้งลักษณะนิสัย ความรู้สึก และการกระทำของมนุษย์ อันเป็นผลมาจากสภาวะจิตทางด้านคุณงามความดีทางศีลธรรมและคุณงามความดีทางปัญญา (Bell *et al.* 2013: 23) ที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็วเหมือนกับอารมณ์หรือความรู้สึก

ต่อมา ปีแอร์ บูร์ดิเยอ ได้นำเสนอแนวความคิด Habitus อันมีรากศัพท์มาจากภาษาลาตินมาใช้ในการวิเคราะห์ลักษณะความแตกต่างระหว่างสังคมที่มีความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ เช่น เชื้อชาติ ชนชั้น อาชีพ และลักษณะของสังคม เพื่อพยายามค้นหาธรรมชาติของมนุษย์ที่แฝงฝังอยู่ภายใน การใช้แนวคิด Habitus มีจุดแข็งตรงที่แนวคิดมีความยืดหยุ่นและเชื่อว่าความโน้มเอียงทางอุปนิสัยสามารถปรับเปลี่ยนได้ เนื่องจากบูร์ดิเยอต้องการปิดจุดอ่อนในการศึกษาปฏิบัติการทางสังคม (Social Practice) ของนักคิดคนอื่น ๆ เช่น ฌอง ปอล ซาทร์ (Jean Paul Sartre) ที่ให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลมากเกินไป จนละเลยไปว่าความปรารถนาของปัจเจกถูกสร้างขึ้นโดยประสบการณ์ทางสังคมที่มีโครงสร้างร่วมกันบางอย่างในทางสากล รวมถึงนักคิดอย่าง โคลด์ เลวี สเตราสส์ (Claude Levi-Strauss) ที่มองว่าปัจเจกเพียงแต่กระทำการตามโครงสร้างหรือแบบแผนทางสังคม (Bell *et al.* 2013: 272-273) โดยบูร์ดิเยอ มองว่า ปฏิบัติการต่าง ๆ ของมนุษย์ที่มีการผลิตซ้ำและเปลี่ยนแปลงได้ยาก เกิดจาก Habitus ซึ่ง Habitus เกิดจากการหล่อหลอมสิ่งแวดล้อมรอบข้างที่เกี่ยวข้องแล้วประกอบขึ้นมา เป็นสิ่งที่อยู่กึ่งกลางระหว่างโครงสร้างและปัจเจกที่แฝงฝังอยู่ในวิถีปฏิบัติการของแต่ละบุคคล นอกจากนั้นปฏิบัติการในพื้นที่จริงยังก่อให้เกิดหลักการ (Principle) ที่เกิดจากภายในตัวปัจเจกเองและสิ่งที่ปัจเจกให้ความสำคัญ (Bourdieu. 1977: 78-80)

จากกรอบแนวคิดที่ว่าด้วยปฏิบัติการของบูร์ดิเยอ มาเจียส วอลเธอร์ (Matthias Walther) ได้นำเอาแนวคิดดังกล่าวมาใช้ศึกษาต่อโดยมองว่า Habitus เกิดจากการกล่อมเกลาทางสังคม แบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ หนึ่ง Habitus ที่เกิดจากการกล่อมเกลาทางสังคมจากครอบครัวในวัยเด็ก ปฏิบัติการและความรับรู้ในช่วงวัยดังกล่าวจะถูกถ่ายทอดผ่านการเรียนที่เชื่อมโยงกับตำแหน่งแห่งที่ในพื้นที่ทางสังคมของผู้ปกครอง หรือที่เรียกว่า การซึมซับสิ่งเร้าภายนอกสู่ปัจเจก (Internalizing the external) ที่เด็กจะเรียนรู้วิถีคิด วิถีปฏิบัติของผู้ปกครองที่นำมาสู่การสร้าง Habitus ของเด็ก สิ่งนี้บูร์ดิเยอเรียกว่า Class habitus ที่จะสะท้อนถึงความแตกต่างระหว่างผู้คนในสังคม อันนำมาสู่ความแตกต่างของการใช้ชีวิต จริต (taste) และผลประโยชน์ และ สอง Habitus ที่เกิดจากการกล่อมเกลาผ่านประสบการณ์ ซึ่งต่อเนื่องจากการกล่อมเกลาในวัยเด็กอันเป็นผลจากการเรียนในสถาบันการศึกษาและประสบการณ์ชีวิตของบุคคลรอบข้าง โดยที่ Habitus แบบนี้สามารถปรับเปลี่ยนไปตามความรับรู้ได้ (Walther. 2014: 13-14)

แม้การทุจริตคอร์รัปชันถือเป็น Habitus อย่างหนึ่งที่แฝงฝังในสังคมหลายชั่วอายุคน (Susan and Budirahayu. 2018: 20) แต่การที่สังคมหนึ่งมีบริบทเช่นนี้ก็มิได้หมายความว่าทั้งสังคมจะมีแต่คนที่มี Habitus ที่คอร์รัปชัน โดยจะมีคนกลุ่มหนึ่งที่มีความสำคัญกับความไม่เป็นธรรมและการต่อสู้กับการทุจริตซึ่งมีความเสี่ยงต่าง ๆ นานา ปฏิบัติการอย่างต่อเนืองทั้งที่ดูเหมือนจะเป็นไปไม่ได้ ซึ่งแนวคิด Habitus ของบูร์ดิเยอสามารถนำมาวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างโครงสร้างทางสังคมและปฏิบัติการของปัจเจกได้ลึกซึ้งมากขึ้น (De Graaf. 2007:69)

2. อัตวิสัย และ ภาวิสัย ในแนวคิด Habitus

ในการแสวงหาความรู้ ปีแอร์ บูร์ดิเยอ พยายามหาคำตอบให้กับการถกเถียงว่า อะไรคือตัวกำหนดกระทำของมนุษย์ ระหว่างโครงสร้างทางสังคม หรือ เจตจำนงของปัจเจก ซึ่งคำตอบของ บูร์ดิเยอ คือ เป็นทั้งคู่ กล่าวคือ เป็นทั้งอัตวิสัย (Subjectivity) ที่ปัจเจกก็มีส่วนในการกำหนดการกระทำของตนเอง และเป็นภาวิสัย (Objectivity) ที่โครงสร้างทางสังคมมีส่วนในการกำหนด Habitus ของปีแอร์ บูร์ดิเยอ จึงให้ความสำคัญกับโครงสร้างและตัวบุคคล ซึ่งโครงสร้างนั้นเป็นโครงสร้างที่ไม่ได้เป็นปัจจัยกำหนดปัจเจกอย่างสมบูรณ์ และตัวบุคคลก็ไม่ได้มีอำนาจในการตัดสินใจด้วยตัวเองอย่างเต็มที่ เพราะฉะนั้นการทำความเข้าใจ Habitus จึงต้องทำความเข้าใจทั้งสองอย่างไปพร้อมกัน เพราะทั้งสองอย่างมีความเชื่อมโยงในการประกอบสร้างปฏิบัติการทางสังคม ดังนั้นจะต้องวิเคราะห์โครงสร้างของแต่ละสังคมว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร ลักษณะดังกล่าวมีอิทธิพลต่อปัจเจกในการต่อสู้เรื่องคอร์รัปชันอย่างไร และตัวบุคคลเองมีบาดแผลหรือประสบการณ์จากลักษณะโครงสร้างทางสังคมตั้งแต่วัยเยาว์ มาจนถึงปัจจุบันอย่างไร ซึ่งต้องศึกษาถึงไปยังโครงสร้างทางจิตใจ (Mental Structure) ที่ทำให้บุคคลเหล่านี้มีความพยายามอย่างกล้าหาญที่ต้องการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางภาวิสัย (Barrett *et al.* 2007: 267)

นอกจากนั้น Habitus ยังถือเป็นโครงสร้างของลักษณะนิสัยที่เปลี่ยนแปลงได้ยาก สามารถส่งต่อได้โดยการรับรู้ การตัดสินใจ และการแสดงออก ดังนั้นโครงสร้างดังกล่าว ลักษณะนิสัยดังกล่าว จะมีบางส่วนที่คล้ายคลึงกับผู้อื่นที่มีประสบการณ์ร่วมกัน แม้ผู้นั้นจะมีความเป็นปัจเจกที่แตกต่างจากคนอื่นก็ตาม เช่น ปัจเจกที่มีสัญชาติหรือชนชั้นเดียวกัน จะมีความรู้สึกได้ทันทีประหนึ่งอยู่ร่วมชายคาเดียวกัน แต่ถึงแม้ปัจเจกจะไปอยู่ในสภาพแวดล้อมทางสังคมใหม่ ๆ ก็ไม่อาจมองข้ามข้อจำกัดทางประสบการณ์ในอดีตได้ บูร์ดิเยอยังมองว่า Habitus มีความต่อเนื่องและความไม่ต่อเนื่องทางสังคม ในแง่ที่มีความต่อเนื่อง คือ Habitus ได้สะสมพลังทางสังคมไว้ในตัวปัจเจก พร้อมทั้งส่งผ่านพลังทางสังคมแบบข้ามเวลาและสถานที่ ส่วนไม่ต่อเนื่องเพราะ Habitus สามารถถูกปรับแต่งให้เกิดเป็นลักษณะนิสัยใหม่ได้ อาจจะใช้การกระตุ้นจากนวัตกรรมที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคม แม้จะเปลี่ยนได้ยากก็ตาม (Barrett *et al.* 2007: 268)

3. ระเบียบวิธีการศึกษาวิจัยด้วยกรอบแนวคิด Habitus

วิธีวิทยาแบบวิภาษวิธีที่เชื่อในเรื่องคู่ตรงข้าม ทำให้การศึกษาแรงบันดาลใจผ่าน Habitus ต้องศึกษาโครงสร้างทางสังคมและปัจเจกบุคคลที่ปฏิบัติการจริงไปพร้อมกัน คนที่เติบโตในสังคมเดียวกัน และสนใจเรื่องคอร์รัปชันเหมือนกันก็อาจจะ มี Habitus ที่ไม่เหมือนกัน ซึ่งการต่อสู้กับคอร์รัปชัน เป็นทั้งผลผลิตของโครงสร้างทางสังคมและเป็นแรงผลักดันที่เกิดขึ้นกับตัวปัจเจกเอง ซึ่งอาจจะเคยมีประสบการณ์ร่วมกันในระดับปัจเจกบุคคล ระดับกลุ่ม หรือระดับชนชั้นเดียวกัน (สุนีย์ ประสงค์ บัณฑิต. 2553: 85) ระดับปัจเจกบุคคล Habitus อาจจะมีตั้งแต่เด็ก เมื่อเด็กเริ่มมีการเรียนรู้ในครอบครัวหรือในบ้านที่เติบโตขึ้นมา โดยที่สัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคมในสมัยนั้น ซึ่งอาจจะดูได้จากบาดแผลในวัยเด็กที่เกี่ยวกับการถูกทุจริตทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ระดับกลุ่มสังคม Habitus จะเห็นได้จากตำแหน่งหรือสถานภาพที่มี ทั้งสถานภาพโดยกำเนิดและสถานภาพที่ได้มาที่หลัง ซึ่งอาจจะดูได้จากกรรวมกลุ่มในการต่อสู้คอร์รัปชันทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ (ibid: 114)

การศึกษาข้างต้นจะนำมาซึ่งคำตอบต่อคำถามที่ว่าคนกลุ่มหนึ่งที่ทุ่มเทแรงกายแรงใจเพื่อทำงานด้านการต่อต้านคอร์รัปชันในประเทศไทยมาเป็นเวลานานได้แรงบันดาลใจในการต่อสู้กับความ

ไม่เป็นธรรมและคอร์รัปชันในสังคมอย่างไร และเมื่อได้รับแรงบันดาลใจแล้วบุคคลเหล่านี้ปรับเปลี่ยนแรงใจของตนให้เป็นแรงกายขับเคลื่อนการทำงานอย่างต่อเนื่องได้อย่างไร ผ่านการศึกษา Habitus ของแต่ละบุคคล

วิธีดำเนินการวิจัย

จากกรอบแนวความคิด Habitus ดังกล่าว สรุปได้ว่าการศึกษาว่าปัจจัยใดเป็นตัวกำหนด กระตุ้น หรือหล่อหลอมการกระทำและการตัดสินใจของมนุษย์ จะต้องศึกษาโครงการทางสังคมและปัจเจกบุคคลไปพร้อมกัน เพื่อวิเคราะห์ว่าโครงสร้างทางสังคมที่บุคคลนั้น ๆ อยู่ มีอิทธิพลต่อปัจเจกและโครงสร้างจิตใจอย่างไร ถึงทำให้ปัจเจกนั้นเป็นพลเมืองตื่นรู้ พร้อมทำงานและให้ความร่วมมือในโครงการต่อต้านคอร์รัปชัน ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างที่งานวิจัยชิ้นนี้จะศึกษาด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structured interview) นั้น จึงเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการต่อต้านคอร์รัปชันมาเป็นเวลานานอย่างน้อย 10 ปี เพื่อควบคุมกรอบเวลาที่อาจมีผลต่อแรงบันดาลใจ มีความรู้ความเชี่ยวชาญเชิงประเด็นนี้อย่างลึกซึ้งและมีประสบการณ์มากเกี่ยวกับการคอร์รัปชันและการต่อต้านคอร์รัปชันจำนวน 14 คน จากหลากหลายบทบาทและหลากหลายประเภทองค์กร ดังข้อมูลในตารางที่ 1

ตารางที่ 1: สรุปกลุ่มประเภท บทบาท และองค์กรของผู้ทรงคุณวุฒิที่สัมภาษณ์

กลุ่มประเภท	องค์กร/บทบาทด้านการต่อต้านคอร์รัปชัน
ผู้นำในองค์กรอิสระ	คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.)
ผู้นำในองค์กรภาครัฐ	คณะกรรมการต่อต้านทุจริตแห่งชาติ (คตช.) คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ (ท.ศ.2558)
ผู้นำในองค์กรภาคประชาสังคม	องค์กรต่อต้านคอร์รัปชัน (ประเทศไทย)
ผู้นำในองค์กรภาคเอกชน	นักข่าวสืบสวนสอบสวน โครงการแนวร่วมปฏิบัติของภาคเอกชนไทยในการต่อต้านการทุจริต สถาบันกรรมการบริษัทไทย
นักวิชาการ / นักวิจัย	นักวิชาการสาขานิติศาสตร์ และนักวิจัยประเด็นการคอร์รัปชัน นักวิชาการสาขาเศรษฐศาสตร์ และนักวิจัยประเด็นการคอร์รัปชัน นักวิชาการ ผู้บริหารมหาวิทยาลัย และนักวิจัยประเด็นการคอร์รัปชัน

* บางรายการกลุ่มประเภท บทบาท และองค์กร มีการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิมากกว่า 1 คน

คำถามที่คณะผู้วิจัยใช้ในการสัมภาษณ์ประกอบไปด้วยคำถามหลัก 3 ข้อ ได้แก่ หนึ่ง แรงบันดาลใจในการทำงานเพื่อต่อต้านคอร์รัปชันของท่านมีอะไรบ้าง เพื่อศึกษาปัจจัยที่นำไปสู่การลงมือทำงานด้านนี้ มีรายละเอียดคำถามย่อย ๆ เช่น บุคคลที่เป็นแรงบันดาลใจหรือเป็นแบบอย่างในการทำงาน เล่าถึงเหตุการณ์ที่เป็นจุดเปลี่ยนให้มาทำงานเกี่ยวข้องกับการต่อต้านคอร์รัปชัน หรือ เหตุการณ์สำคัญในเรื่องนี้ที่จำได้ไม่เคยลืม สอง เนื่องจากท่านได้ทำงานด้านคอร์รัปชันมายาวนาน รูปแบบการคอร์รัปชันที่ท่านได้สัมผัสและพบเห็นบ่อยครั้งในสังคมไทยมีรูปแบบอย่างไรและมีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ อย่างไร มีคำถามย่อย เช่น ให้คำนิยามคอร์รัปชันอย่างง่าย และเหตุการณ์อะไรที่

เรียกว่าคอร์รัปชัน กระบวนการคอร์รัปชันที่เคยพบ จากการทำงานที่ผ่านมา พบปัญหา อุปสรรค หรือ แรงกดดันอะไรบ้าง และสาม หากจะแก้ปัญหาคอร์รัปชันในประเทศไทย ท่านคิดว่าเรื่องที่มีโอกาส สำเร็จและสามารถทำได้ทันทีคือเรื่องอะไร และอยากให้คนรุ่นต่อไปมาสานต่อหรือสนใจในเรื่องใด เพื่อศึกษาว่าผลใดจากการทำงานที่ผลักดันให้ผู้ทรงคุณวุฒิยังมีใจที่จะทำงานด้านนี้ต่อไป

ผลการวิจัย

ผลข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง โดยมีแบบคำถามตามที่ได้อธิบายไปในส่วน ระเบียบวิธีวิจัยนั้น เมื่อนำมาอธิบายภายใต้แนวความคิด Habitus ในเรื่องแรงบันดาลใจแล้ว สามารถ แบ่งประเด็นของผลการสัมภาษณ์ออกมาได้ 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ หนึ่ง แรงบันดาลใจสูงสุดเริ่มต้นการทำงาน ต่อต้านคอร์รัปชัน สอง แรงบันดาลใจในการฝ่าฟันอุปสรรคในการต่อต้านคอร์รัปชัน และสาม ผลของแรงบันดาลใจสู่ความเปลี่ยนแปลงสถานการณ์การคอร์รัปชันในอนาคต

1. แรงบันดาลใจสูงสุดเริ่มต้นการทำงานต่อต้านคอร์รัปชัน

ผลการสัมภาษณ์ประเด็นแรกที่จะนำมาอธิบายคือ แรงบันดาลใจของผู้ทรงคุณวุฒิที่นำมาสู่ การเริ่มต้นทำงานด้านการต่อต้านคอร์รัปชัน ซึ่งสามารถแบ่งกลุ่มคำตอบออกมาได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่ หนึ่ง ผลจากการปลูกฝังในวัยเด็กและชีวิตในวัยเด็ก สอง ความสงสัยใคร่รู้และความสนุกในการ ค้นหาคำตอบส่วนตัว สาม องค์ความรู้หรือแรงกระตุ้นจากการศึกษา และสี่ ความรู้และประสบการณ์ จากการทำงาน

จากผลการสัมภาษณ์ในประเด็นแรงบันดาลใจสูงสุดเริ่มต้นการทำงานต่อต้านคอร์รัปชัน ของผู้ทรงคุณวุฒินี้ หรือตามกรอบแนวคิด Habitus คือปัจจัยที่กระตุ้นให้ตัดสินใจใช้แรงงานเรื่องนี้มี ข้อสังเกตอยู่ 2 ประการด้วยกัน ได้แก่ หนึ่ง จุดกำเนิดหรือแหล่งที่มาของแรงบันดาลใจที่ส่งผลให้ ผู้ทรงคุณวุฒิเหล่านี้ทำงานด้านการต่อต้านคอร์รัปชันมาเป็นเวลานาน ด้วยความกล้าหาญและเสียสละ ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การปลูกฝังจิตสำนึกในวัยเด็กหรือการอบรมผ่านหลักสูตรการศึกษาด้านศีลธรรม จริยธรรมเพียงเท่านั้น แต่มาจากลักษณะภายในของปัจเจก เช่น ความใฝ่รู้และความช่างสงสัย และ มาจากสภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมอย่างหลากหลายที่ประกอบเป็นองค์ความรู้และประสบการณ์ ให้แก่ปัจเจก ซึ่งแรงบันดาลใจที่เกิดจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกเหล่านี้ มีความครอบคลุมที่กว้าง มากกว่าการปลูกฝังจิตสำนึกเพียงเท่านั้น สอง นอกเหนือจากแหล่งที่มาของแรงบันดาลใจตามตาราง ข้างต้นแล้ว สิ่งสำคัญที่ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านมีร่วมกันคือ ความมีคุณธรรมจากภายใน เจตนาที่ดี จิต สาธารณะ และความสุจริต ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้เป็นแรงบันดาลใจสำคัญที่สามารถมองเห็นได้อย่าง เด่นชัด ที่ทำให้ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านเสียสละและกล้าหาญอย่างมากในการทำงานอย่างไม่ท้อถอย และ สาม จากผลการสัมภาษณ์เรื่องบุคคลตัวอย่างที่เป็นแรงบันดาลใจของผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละท่าน เหตุผลที่ แต่ละท่านให้สำหรับการเลือกนั้น ไม่ใช่เป็นแรงบันดาลใจเพราะผลงานเป็นหลัก แต่เป็นแรงบันดาลใจ ในการเป็นบุคคลตัวอย่างของความมีคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความพอเพียง และความมุ่งมั่นที่จะ สร้างสิ่งดี ๆ ให้แก่สังคม

2. แรงบันดาลใจในการฝ่าฟันอุปสรรคในการต่อต้านคอร์รัปชัน

ประเด็นที่สองของผลการสัมภาษณ์ คือ แรงบันดาลใจในการฝ่าฟันอุปสรรคในการต่อต้าน คอร์รัปชัน ผลการสัมภาษณ์ประเด็นนี้ได้มาจากสมมุติฐานหนึ่งของผู้วิจัยว่า การทำงานด้านการต่อ ต้านคอร์รัปชันเป็นงานที่เกี่ยวกับการขัดผลประโยชน์ของผู้ที่กระทำการทุจริต ดังนั้นผู้ทำงานด้านนี้

จึงมีความเสี่ยงต่อการต่อต้านจากผู้ที่เกี่ยวข้องนั้น ๆ ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และทรัพย์สิน ซึ่งสมมุติฐานข้อนี้ได้รับการยืนยันจากคำถามข้อหนึ่งในประเด็นนี้ ซึ่งสรุปอุปสรรคในการทำงานต่อต้านคอร์รัปชันของผู้ทรงคุณวุฒิได้เป็น 4 ประเภท ได้แก่ หนึ่ง การวิจารณ์เชิงลบ สอง การข่มขู่ สาม การกลั่นแกล้งทางกฎหมาย และสี่ ความยากลำบากที่เกิดจากโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม

ผลการสัมภาษณ์พบว่าหลายอุปสรรคเป็นความเสี่ยงต่อชีวิต ทรัพย์สิน และจิตใจของพนักงานด้านการต่อต้านคอร์รัปชันจริงตามสมมุติฐานของผู้วิจัย ซึ่งนั่นนำมาสู่ข้อสนใจหลักของประเด็นแรงบันดาลใจประเด็นนี้ คือ ผู้ทรงคุณวุฒิเหล่านี้ได้รับ หรือมีแรงบันดาลใจอะไรที่ทำให้สามารถฝ่าฟันอุปสรรคที่เป็นความเสี่ยงต่อชีวิต ทรัพย์สิน และจิตใจ ในการทำงานต่อต้านคอร์รัปชันอย่างกล้าหาญเสียสละ และไม่ย่อท้อ โดยคำตอบที่ได้รับสามารถแบ่งออกเป็นประเด็นแรงบันดาลใจ หรือ ผลการกระทำที่ผลักดันให้เกิดใจในการทำงานต่อได้ 4 ประเด็น ได้แก่ หนึ่ง การตอบรับในเชิงบวก และกำลังใจจากผู้อื่น สอง การสนับสนุนและความหวังจากคนรุ่นใหม่ สาม การรับรู้สถานการณ์ความรุนแรงของคอร์รัปชันที่ยังคงอยู่ในประเทศไทย และสี่ แรงกระตุ้นจากประสบการณ์ชีวิต ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ในประเด็นนี้มีความน่าสนใจที่เป็นจุดสังเกตอยู่ 3 จุด ได้แก่ หนึ่ง แรงบันดาลใจนั้นนอกจากจะเป็นตัวจุดประกายในการผลักดันให้ปัจเจกเริ่มตัดสินใจทำอย่างใดอย่างหนึ่ง กรณีนี้คือการเข้ามาทำงานด้านการต่อต้านคอร์รัปชันแล้ว ยังเป็นส่วนสำคัญในการผลักดันให้ปัจเจกสามารถฝ่าฟันอุปสรรคที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในการทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะงานที่มีความท้าทายในหลายด้านอย่างการต่อต้านคอร์รัปชัน สอง จุดกำเนิดหรือแหล่งที่มาของแรงบันดาลใจเหล่านี้บางประการเหมือนกับที่มาของแรงบันดาลใจสู่จุดเริ่มต้นการตัดสินใจ แต่หลายประการเป็นส่วนเพิ่มเติมขึ้นมาจากเดิม เป็นการยืนยันข้อสังเกตก่อนหน้าว่า แรงบันดาลใจนั้นมีความครอบคลุมที่กว้างมากกว่าการปลูกฝังจิตสำนึก หรือ การปลูกฝังจิตสำนึกนั้นเป็นเพียงจุดกำเนิดหรือที่มาประการหนึ่งของแรงบันดาลใจเท่านั้น และ สาม จุดกำเนิด หรือแหล่งที่มาของแรงบันดาลใจนั้น มาจากทั้งสภาพโครงสร้างทางสังคมและตัวปัจเจกเอง

3. ผลของแรงบันดาลใจสู่ความเปลี่ยนแปลงสถานการณ์คอร์รัปชันในอนาคต

การสัมภาษณ์ในเรื่องผลของแรงบันดาลใจสู่ความเปลี่ยนแปลงสถานการณ์คอร์รัปชันในอนาคตนี้เป็นการสำรวจความคิดของผู้ทรงคุณวุฒิในเรื่องการส่งต่อแรงบันดาลใจที่แต่ละท่านได้รับมาหรือมีอยู่ไปสู่การเปลี่ยนแปลงในอนาคต และที่สำคัญคือเป็นการย้อนไปตรวจสอบความเข้าใจต่อแรงบันดาลใจที่ผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละท่านได้รับมาหรือมีอยู่ว่าแรงบันดาลใจนั้นเป็นสิ่งที่ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องส่งต่อเพื่อเปลี่ยนแปลงสถานการณ์คอร์รัปชันในอนาคตหรือไม่ อย่างไร โดยสามารถสรุปแนวทางข้อเสนอได้เป็น 2 ประเภทหลัก ๆ คือ หนึ่ง การสร้างความคิดใหม่ ในด้านความรู้และจิตสำนึก และสอง การสร้างเครื่องมือ เช่น กฎหมาย ข้อมูล เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง

จากผลของแรงบันดาลใจสู่การสร้างการเปลี่ยนแปลงของผู้ทรงคุณวุฒิมีผลข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่หลากหลาย นำไปสู่ข้อสังเกต 3 ประการดังนี้ หนึ่ง จากการที่สามารถแบ่งข้อเสนอการสร้างการเปลี่ยนแปลงได้ออกมาเป็นสองประเภท คือ แนวคิดและเครื่องมือ สะท้อนให้เห็นว่าการสร้างการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์คอร์รัปชันนั้นมีหลายวิธีการ และไม่สามารถมุ่งใช้วิธีการใดวิธีการเดียวได้ ต้องใช้ประสานพร้อมกัน และ สอง เมื่อเจาะศึกษาในส่วนความคิด ความรับรู้ ทักษะคตินั้นพบว่ามีความคิดที่หลากหลาย เช่น จิตสำนึก จิตสาธารณะ ความเท่าเทียม ความตื่นตัว ความสุจริต

จริยธรรมของสังคม และความเข้าใจเชิงระบบ ที่สำคัญกว่านั้นคือมีการกล่าวถึงช่องทางในการถ่ายทอดความคิดเหล่านี้หลากหลายด้วย เช่น การอบรม การรณรงค์ การเปลี่ยนพฤติกรรมภาคเอกชน การสร้างความเข้าใจ เป็นต้น และ สาม เมื่อนำข้อมูลผลของแรงบันดาลใจเหล่านี้ย้อนไปตรวจสอบกับแรงบันดาลใจที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้รับมาหรือมีอยู่ จะพบว่ามีความสอดคล้องกันในเชิงความหลากหลายของความคิดและช่องทางการถ่ายทอดความคิดเหล่านั้น เป็นการยืนยันอย่างชัดเจนว่า แรงบันดาลใจที่ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการต่อต้านคอร์รัปชันในประเทศไทยได้รับมา มีอยู่และต้องการจะถ่ายทอดต่อเพื่อเปลี่ยนแปลงสถานการณ์คอร์รัปชันนั้นมีความครอบคลุมที่กว้างขวางมากกว่าการปลูกฝังจิตสำนึก

สรุปและอภิปรายผล

จากการสัมภาษณ์และวิเคราะห์ตามกรอบ Habitus งานวิจัยสามารถสรุปแรงบันดาลใจเพื่อการต่อต้านคอร์รัปชัน ซึ่งประกอบไปด้วยโครงสร้างทางสังคม และ เจตจำนงของปัจเจกตามกรอบทฤษฎี โดยแรงบันดาลใจที่พบนั้นมีทั้งแรงบันดาลใจสู่จุดเริ่มต้นการทำงานต่อต้านคอร์รัปชัน และ แรงบันดาลใจในการฝ่าฟันอุปสรรคในการต่อต้านคอร์รัปชัน รวมทั้งหมด 8 ประการ ได้แก่ หนึ่ง ผลจากการปลูกฝังในวัยเด็กและแรงกระตุ้นจากประสบการณ์ชีวิต สอง ความสงสัยใคร่รู้และความสนุกในการค้นหาคำตอบส่วนตัว สาม องค์กรความรู้หรือแรงกระตุ้นจากการศึกษา สี่ ความรู้และประสบการณ์จากการทำงาน ห้า การตอบรับในเชิงบวกและกำลังใจจากผู้อื่น หก การสนับสนุนและความหวังจากคนรุ่นใหม่ เจ็ด การรับรู้สถานการณ์ความรุนแรงของคอร์รัปชันที่ยังคงอยู่ในประเทศไทย และแปด บุคคลตัวอย่างของความมีคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความพอเพียง และความมุ่งมั่นที่จะสร้างสิ่งดี ๆ ให้แก่สังคม โดยเมื่อนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์วิเคราะห์รวมกันแล้ว สามารถวิเคราะห์สรุปผลได้ 4 ประการ ดังนี้

หนึ่ง แรงบันดาลใจที่ทำให้ผู้ทรงคุณวุฒิเหล่านี้เริ่มเข้ามาทำงานด้านการต่อต้านคอร์รัปชันและผลักดันให้ฝ่าฟันอุปสรรคที่เกิดขึ้นมาได้นั้นมีความหลากหลายมาก และการปลูกฝังจิตสำนึกในวัยเด็กหรือการอบรมเฉพาะเรื่องศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งเป็นกลยุทธ์หลักของโครงการต่อต้านคอร์รัปชันในประเทศไทยจำนวนมาก เป็นเพียงหนึ่งในหลายประเด็นของแรงบันดาลใจเพื่อการต่อต้านคอร์รัปชันเท่านั้น

สอง ความหลากหลายของประเด็นแรงบันดาลใจเพื่อต่อต้านคอร์รัปชันนั้น มีการกระจายตัวอยู่ในบุคคลแต่ละบุคคลด้วย หมายความว่าปัจเจกไม่ได้มีเพียงแรงบันดาลใจเดียวที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง การตัดสินใจในทางเดียวกันนั้นไม่จำเป็นต้องมาจากแรงบันดาลใจประเด็นเดียวกัน และไม่จำกัดว่าแต่ละคนได้รับแรงบันดาลใจที่ประเด็นด้วย ดังนั้นการปลูกฝังแรงบันดาลใจให้ปัจเจกจึงควรมีการปลูกฝังหลายประเด็น เพื่อให้ผู้ที่เข้าร่วมสามารถเลือกรับแรงบันดาลใจในประเด็นที่เหมาะสมกับตัวปัจเจก

สาม รูปแบบการรับมาซึ่งแรงบันดาลใจประเด็นต่าง ๆ นั้น มีความหลากหลายด้วยกันเช่นกัน ปัจเจกอาจได้รับแรงบันดาลใจนี้จากการฝึกอบรม เข้าค่าย สัมมนาเหมือนกับลักษณะโครงการต่อต้านคอร์รัปชันที่จัดกันเป็นจำนวนมาก หรือ มาจากประสบการณ์ตรงจากการทำงานในพื้นที่ การเห็นผู้อื่นถูกเอารัดเอาเปรียบ องค์กรความรู้จากการศึกษาวิชาการสาขาต่าง ๆ ความสามารถและโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการต่อต้านคอร์รัปชัน การได้รับการตอบรับในเชิงบวกและ

กำลังใจจากคนรอบข้าง และที่สำคัญคือการรับแรงบันดาลใจมาจากบุคคลตัวอย่างที่มีคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความพอเพียง และความมุ่งมั่นที่จะสร้างสิ่งดี ๆ ให้แก่สังคม ซึ่งเป็นแรงบันดาลใจที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวถึงมากที่สุด

สี่ กลยุทธ์ที่ควรนำมาประยุกต์กับโครงการต่อต้านคอร์รัปชันประเภทปลูกฝังแรงบันดาลใจนั้น คือ การสร้างความรับรู้แรงบันดาลใจหลากหลายประเภท และ รับรู้จากกระบวนการหลากหลายรูปแบบ ซึ่งจากการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติเบื้องต้น กลยุทธ์ที่ควรได้รับความสนใจเป็นพิเศษ คือ การใช้บุคคลตัวอย่างที่มีคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความพอเพียง และความมุ่งมั่นที่จะสร้างสิ่งดี ๆ ให้แก่สังคม แรงกระตุ้นจากประสบการณ์ชีวิตจริงที่รับรู้ผลกระทบทางลบของการคอร์รัปชันทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การสอดแทรกข้อมูลเรื่องการคอร์รัปชันผ่านความรู้และประสบการณ์ในการทำงานในวงการต่าง ๆ และการสนับสนุนให้มีความสงสัยใคร่รู้และเกิดความสุขในการค้นหาคำตอบ

ข้อเสนอแนะ

จากสรุปผลการวิจัยทั้ง 4 ประการที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงนำมาสู่ข้อเสนอแนะเบื้องต้นสำหรับโครงการต่อต้านคอร์รัปชันในประเทศไทยว่าควรให้ความสำคัญทั้งประเด็นโครงสร้างทางสังคมและเจตจำนงของปัจเจกไปพร้อม ๆ กัน หากมุ่งเพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้นจะไม่สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์คอร์รัปชันได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน นอกจากนี้ผลการวิจัยในประเด็นเจตจำนงของปัจเจกยังนำมาสู่ข้อเสนอแนะต่อโครงการเพื่อการปลูกฝังจิตสำนึกให้เยาวชนว่า ควรมีเนื้อหาที่หลากหลาย ไม่จำกัดอยู่ที่การนำเสนอเนื้อหาเฉพาะเรื่องคอร์รัปชัน ศีลธรรม และจริยธรรมโดยตรงเท่านั้น โดยรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาเหล่านี้ก็ควรมีความหลากหลายเช่นเดียวกัน ไม่ควรจำกัดอยู่ที่การอบรมและสอนตามหลักสูตรเท่านั้น ทั้งนี้พบว่ากลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพมากคือ การใช้บุคคลตัวอย่างเพื่อสร้างแรงบันดาลใจ และการสร้างให้ปัจเจกมีประสบการณ์จริงทางลบกับการคอร์รัปชัน เพื่อกระตุ้น หรือหล่อหลอมให้เกิดค่านิยมร่วมต่อต้านการทุจริต สร้างพลเมืองตื่นรู้หรือพลเมืองนักตรวจสอบที่มากเพียงพอในการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์การคอร์รัปชันในประเทศไทยให้ดีขึ้นได้

บทความวิจัยนี้แม้จะสามารถเปิดมุมมองใหม่และชี้ช่องทางพัฒนาต่อเนื่องสำหรับโครงการต่อต้านคอร์รัปชันในไทยได้ แต่มีข้อจำกัดสำคัญในด้านความครอบคลุมของข้อเสนอแนะรูปแบบและกลยุทธ์การสร้างแรงบันดาลใจ เนื่องจากกรอบเวลาการทำวิจัยที่สั้น ในการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่ต้องมีความละเอียดและใช้เวลามาก จึงเป็นข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยประเด็นนี้ในอนาคตที่จะนำเสนอรูปแบบและกลยุทธ์ที่ครอบคลุมและชัดเจนมากขึ้นต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- โกวิทย์ กังสนันท์ ทิพาพร พิมพ์พิสุทธิ์ และเมธาวุฒิ พิรพรวิฑูร. (2546). รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง การพัฒนาองค์กรและเพิ่มขีดความสามารถของสำนักงาน ป.ป.ช. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- ป.ป.ช. (2559). แผนแม่บท บูรณาการป้องกัน ปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

- _____. (2560). ยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ระยะที่ 3 (พ.ศ. 2560-2564). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- พีระพงษ์ เตชะทัตตานนท์. (2560). **สมการคอร์รัปชัน : แก่ใจทย์ บวก ลบ คูณ หาย ในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- วิโรจน์ ฮ่องวงศ์. (2546). การตรวจสอบทรัพย์สินและหนี้สินเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งมิใช่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยคณะกรรมการ ป.ป.ช. ปริญญาพนธ์ น.ม.(นิติศาสตร์). กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- สุนีย์ ประสงค์บัณฑิต. (2553). **แนวความคิดฮาบิตัสของปีแอร์ บูร์ดิเยอ กับทฤษฎีทางมานุษยวิทยา**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ACT. (2559). **รายงานสรุปผลการจัดกระบวนการ โครงการ “ร้อยพลังต่อต้านคอร์รัปชัน”**. กรุงเทพฯ: องค์การต่อต้านคอร์รัปชัน (ประเทศไทย).
- ACT. (2560). **ยุทธศาสตร์ 3ป. ขององค์กรต่อต้านคอร์รัปชัน (ประเทศไทย)**. สืบค้นเมื่อ 10 กรกฎาคม 2560, จาก http://www.anticorruption.in.th/2016/th/ourjob.php#ourjob2_section
- Barrett, M.; Barth, L.; Benton, T.; Blackshaw, T.; Cohen, I.J.; Heritage, J.; Holton, R.; Hughes, J.; Jessop, B. & Martin, K. (2007). **Key Sociological Thinkers**. 2nd ed. London: Palgrave Macmillan.
- Bell, J.; Crossley, N.; Stephens, W.O.; Sullivan, S.; Leary, D.; Watkins, M.; Miner, R.; Lockwood, T.; MacMullan, T. & Fosl, P. (2013). **A History of Habit: From Aristotle to Bourdieu**. Lanham, MD: Lexington Books.
- Bourdieu, P. (1977). **Outline of a Theory of Practice**. Cambridge, UK: Cambridge university press.
- De Graaf, G. (2007). Causes of corruption: Towards a contextual theory of corruption. **Public Administration Quarterly**. 31(1): 39–86.
- Goodman, J.E. & Silverstein, P.A. (2009). **Bourdieu in Algeria: Colonial Politics, Ethnographic Practices, Theoretical Developments**. Lincoln, Nebraska: University of Nebraska Press.
- Hillier, J. & Rooksby, E. (2005). **Habitus: A Sense of Place**. 2nd ed. London: Ashgate Publishing.
- Susan, N. & Budirahayu, T. (2018). **Village Government Capacity in the Implementation of Village Law No. 6 of 2015 in Indonesia**, in: Sustainable Future for Human Security. Singapore: Springer: 17–27.
- Yomnak T. (2015). **Corruption in Thailand: A Study of Corruption and Anti-Corruption Reforms in Thailand’s Construction Sector**. PhD thesis (Development Studies). Cambridge: University of Cambridge. Photocopy.
- Walther, M. (2014). **Repatriation to France and Germany: A Comparative Study Based on Bourdieu’s Theory of Practice**. Singapore: Springer.